

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հովվապետական այցը Ռումինիայի եւ Ուկրաինայի հայոց թեմեր

Շարունակությունը՝ էջ 2

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հովվապետական այցը Ռումինիայի եւ Ուկրաինայի հայոց թեմեր

Սկզբը՝ էջ 1

Հայրապետական պատվիրակությանը պատրիարքական իր նստավայրում հյուրընկալեց նաեւ Ռումին Ուղղափառ Եկեղեցու պետ Դանիել Պատրիարքը: Հանդիպմանը երկու Եկեղեցիների առաջնորդները վերահաստատեցին եղբայրական այն ջերմ հարաբերությունները, որ պատմականորեն ձեւավորվել են Հայ եւ Ռումին Եկեղեցիների միջեւ: «Մեր ժողովուրդն առանձնահատուկ սեր է տածում Ռումինիայի նկատմամբ, եւ դրանում էական դերակատարություն է ունեցել Վազգեն Ա Կաթողիկոսը: Մեր մեծապատիվ ուրախ ենք, որ մեր Եկեղեցու զավակները վայելում են Ձեր

հայրական հոգածությունը: Այդ վերաբերմունքը պայմանավորում է նաեւ ձեր հավատացյալների վերաբերմունքը հանդեպ մեր Եկեղեցին եւ Եկեղեցականությունը»,- իր խոսքում նշեց Վեհափառ Հայրապետը:

Ի նշան Հայ Եկեղեցու եւ նրա գահակալի նկատմամբ Ռումին Ուղղափառ Եկեղեցու հարգանքի՝ Դանիել Պատրիարքը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին պարգևատրեց Ռումինիայի հովանավոր Սրբաբան Գրիգորի Երեմյանի շքանշանով:

Հանգստի հորեյանական միջոցառումների շրջանակում Օգոստոսի 14-ին Ռումինական Ակադեմիայի Մեծ սրահում տեղի ունեցավ հայ-ռումինական հա-

մատեղ դրոշմանիշի թողարկման հանդիսավոր արարողությունը՝ նվիրված Սուրբ Կաթողիկոս Սրբաբան Գրիգորի Երեմյանի հիմնադրման 500-ամյակին եւ այդ կապակցությամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրապետական այցելությանը: Արարողությունը ներկա էին Ռումինիայի արտաքին գործերի նախարար Տիտուս Կոռնելիուսը, Հայ Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդներ, Ռումինիայում ՀՀ արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Համլետ Գապայրյանը, Ռումինական Ակադեմիայի անդամներ, պետ-քարտուղարներ, դեսպաններ, գիտության եւ մշակույթի գործիչներ, ռումինահայ համայնքի ներկայացուցիչներ:

Ռումինական Ակադեմիայի փոխնախագահ Դան Բերինդի ողջույնի խոսքից հետո «Ռումֆիլատելիայի» նախագահ տիկին Քրիստինա Պեպեսկուն հրավիրեց Վեհափառ Հայրապետին եւ պրն Կոռնելիուսին՝ բացելու համատեղ դրոշմանիշի վահանակը: Ներկաներին իր գնահատանքի եւ օրհնության խոսքը բերեց Ամենայն Հայոց Հայրապետը: Նորին Սրբությունը նշեց, որ Սրբաբան Գրիգորի հիմնադրման 500-ամյակին նվիրված հայ-ռումինական համատեղ դրոշմանիշը վկայությունն է այն հավատքի, որին ապավինել են երկու ժողովուրդները՝ պատմության ընթացքում հաղթահարելով բոլոր դժվարությունները եւ կերտելով

քրիստոնեական իրենց մշակույթը:

Բուլղարիայից, Ուկրաինայից, Թուրքիայից, Ֆրանսիայից, ԱՄՆ-ից, Մոլդովայից, Լեհաստանից, Հունգարիայից, Հոլանդիայից եւ այլ երկրներից Ռումինիա ժամանած ուխտավորները, գոտայի ված Հանգստարի Սրբաբան Գրիգորի Երեմյանի հոգեւորական ոգեշունչ պատգամներից, հովվապետական այցի ավարտին հրաշքով տվեցին Նորին Սրբությունը եւ հոգեպետ գորացած՝ վերադարձան իրենց բնակավայրերը:

Օգոստոսի 15-ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը վերադարձավ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց

22 օգոստոսի

Իրանի Իսլամական Հանրապետության Նորանշանակ դեսպանին

նը՝ մասնավորապես միջմշակութային ու միջկրոնական երկխոսության զարգացման եւ կրթական համատեղ ծրագրերի իրականացման գործում:

Այս առիթով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ի դեմս դեսպանի սրտակցություն հայտնեց Իրանի իշխանություններին՝ վերջին օրերին Իրանում տեղի ունեցած երկրաշարժերի հետեւանքով առաջացած ավերածությունների եւ բազմաթիվ զոհերի համար: Իր հերթին Իրանի Նորանշանակ՝ արտակարգ եւ լիազոր դեսպան շնորհակալություն հայտնեց Հայ Եկեղեցու, հայոց պետության ու ժողովրդի վստակցության եւ ցուցաբերված օգնության համար:

Հանդիպմանը Նորին Սրբությունն ու Իրանի դեսպանը խոսեցին նաեւ իրանահայ համայնքի, դեպի հայկական սրբավայրեր կատարվող ուխտագնացությունների, ինչպես նաեւ տարածաշրջանում խաղաղության պահպանության գործում հոգեւոր առաջնորդների կարեւոր դերակատարության մասին: Մասնավոր ախարհորձ կատարվեց Սիրիայում տիրող իրավիճակի մասին: Վերստին մտահոգություն հայտնելով ստեղծված կացությամբ՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր խոսքում նշեց. «Տեղյակ ենք, թե ինչպիսի դժվարությունների է դիմագրավում Սիրիայի ժողովուրդը, որի անբաժան մասն է կազմում պատմական սիրահայ համայնքը. ընդհատվում են մարդկային կյանքեր, ավերվում են տներ եւ սրբավայրեր: Չարիք է պատերազմը եւ Աստուծո՛ւ դեմ գործվող սեղան: Աղոթող ենք, որ խնդիրները գտնեն իրենց շուտափույթ հանգուցալուծումը, եւ վերականգնվի ժողովրդի խաղաղ եւ ապահով կյանքը»:

Յավակցական գիր Աբունա Պաուլոս Պատրիարքի մահվան կապակցությամբ

գեղի Եթովպիայի Ուղղափառ Եկեղեցու սպասավորներին ու հավատացյալ հոտին»:

Օգոստոսի 23-ին Պատրիարքի հուղարկվողության արարողությանը մասնակցեց նաեւ Հայաստանից Առաքելյան Ս. Եկեղեցու պատվիրակությունը՝ ի դեմս Հարավային Ռուսաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Մովսես եպս Մովսիսյանի եւ Ռումինիայի հայոց թեմի առաջնորդ Տաթև եպս Հակոբյանի:

Օգոստոսի 27-ին, Միածնաեջ Մայր տաճարում, նախագահությամբ Ս. Ս. Օ. Տ. Պատրիարքի Ս. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, կատարվեց հոգեհանգստյան արարողություն՝ երջանկալիշատակ Աբունա Պաուլոս Պատրիարքի համար:

Մինչ արարողությունը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միջկեղեցական հարաբերությունների բաժնի տնօրեն Հովակիմ եպս Մանուկյանն անդրադարձ կատարեց Աբունա Պաուլոս Պատրիարքի հովվապետության տարիներին, կարեւոր դերակատարությանը Եթովպիայի Եկեղեցու գորացման գործում, ինչպես նաեւ Հայոց Եկեղեցու եւ Եթովպիայի Եկեղեցու եղբայրական հարաբերություններին:

Այնուհետեւ Վեհափառ Հայրապետի գլխավորությամբ Մայր Աթոռի միաբաններն աղոթք բարձրացրին Եթովպիայի Ուղղափառ Եկեղեցու լուսահոգի գահակալի համար:

Հոգեհանգստյան արարողությանը ներկա էին ՀՀ ԱԳ նախարարի տեղակալ Սերգեյ Մանասարյանը, Հայաստանում, Կրասնոստավում եւ Արեւելյան Եվրոպայում Հայ Կաթողիկե Եկեղեցու առաջնորդ Ռաֆայել արք. Միսայանը, Եթովպիայի Ռաշային ժողովրդավարական Հանրապետությունում ՀՀ արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Արմեն Մեյրոնյանը (ստապայիր՝ Կահիրե), Հայաստանում հավատարմագրված դիվանագիտական առաքելությունների ներկայացուցիչներ:

Լրագրական կյանքը՝ ՄԱՅՐ ԱԹՈՐ ՍՐ ԷՋՄԻԱԾԻՆ ՏԵՐԵԿԱՏԱՎԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՎՈՐՔ

27 օգոստոսի

Ավստրիայի դեսպանին

գոհունակություն հայտնեց երկու երկրների միջեւ ձեւավորված արդյունավետ համագործակցության առիթով, ինչի շնորհիվ ավելի են զորանում երկու ժողովուրդների բարեկամական հարաբերությունները:

Վեհափառ Հայրապետը նաեւ խոսեց միջեկեղեցական հարաբերությունների, մասնավորապես Հայ Եկեղեցու եւ Եկեղեցու եղբայրական

Հռոմի Կաթոլիկ թեմի կապերի մասին:

Չրուպի ընթացքում մասնավոր անդրադարձ կատարվեց Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրին եւ տարածաշրջանում խաղաղության ու համերաշխության պահպանության ուղղությամբ տարածաշրջանի հոգեւոր առաջնորդների կողմից ձեռնարկվող քայլերին:

Եթովպիայի Ուղղափառ Եկեղեցու Սրբազան Սինոդին ուղղված հայրապետական ցավակցագրում ասվում է. «Երջանկալիշատակ Աբունա Պաուլոս Պատրիարքը մեծ եռանդով ու նվիրվածությամբ երկու տասնամյակ հովվեց Եթովպիայի ուղղափառ հավատացյալներին: Նրա ջանքերի շնորհիվ Եթովպական Եկեղեցին գգալի առաջընթաց արձանագրեց Եթովպացի քրիստոնյաների հոգեւոր կյանքի վերանորոգման ու զարգացման գործում եւ մեծ ներդրում ունեցավ միջեկեղեցական ու միջկրոնական երկխոսություններում:

Եթովպիայի Ուղղափառ Եկեղեցու Սրբազան Սինոդին ուղղված հայրապետական ցավակցագրում ասվում է. «Երջանկալիշատակ Աբունա Պաուլոս Պատրիարքը մեծ եռանդով ու նվիրվածությամբ երկու տասնամյակ հովվեց Եթովպիայի ուղղափառ հավատացյալներին: Նրա ջանքերի շնորհիվ Եթովպական Եկեղեցին գգալի առաջընթաց արձանագրեց Եթովպացի քրիստոնյաների հոգեւոր կյանքի վերանորոգման ու զարգացման գործում եւ մեծ ներդրում ունեցավ միջեկեղեցական ու միջկրոնական երկխոսություններում:

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԱՐԲԱՐԱՍ Գ ԿՐԵՏԱԺԻ (1734-1736)

Սկզբը՝ թիվ 15

Կաթողիկոսը ձեռնամուխ եղավ 7000 վրացիների ու հայերի ազատմանը, որ գերեվարել էին պարսիկների համար: Ի վերջո նրան հաջողվեց շատերին ազատել՝ նվերներ տալով կամ ձրի: Մեծ մասը 15-20 տարեկան էր, քիչ էին 6-10 տարեկան աղջիկներն ու տղաները: Նա պատահաբար շատերին օգնեց, որ փախչեին: Գերիների մեջ անգամ նորածիններ կային: Ազատված գերիներին էջմիածին վերադարձող ուղարկականների հետ ուղարկեցին Ագուլիս և Աստապատ՝ հանձնելով Գանձակի կաթողիկոսի խնամքին: Շատերն էլ վերադարձան Մաղաթիայի, Սարգիս Աստապատցի և Եղիա Զորաստանցի վարդապետների ուղեկցությամբ: Նրանք սկզբում գնում են Դիզակ, հետո տեղափոխվում են՝ Գանձասարի Ներսես կաթողիկոսի օգնությամբ:

Պաշարը վերջանում է, ստիպված խանձած ցորեն են ուտում, մինչև կերակուր են բերում: Այդ ընթացքում կաթողիկոսին հաջողվում է էլի շատ գերիների ազատել՝ փող տալով: Նա Մուղանից մեկնեց միայն փետրվարի 23-ին, որից ընդամենը 3 օր հե-

տո Նաղիրը թագադրվեց: Հետևաբար ճիշտ չէ, թե նա մարտի 1-ին հանդիսավորապես օրհնել է Նաղիրի սուրը և կապել մեջքին:

Կաթողիկոսն էջմիածին հասավ միայն հունիսի 12-ին, քանի որ շրջեց Յայաստանի հյուսիսային կողմերում: Լինում է Դիզակի Զարդուբ գյուղում և անցկացնում Բուն բերեկեղանը, հանդիպում Գանձասարի կաթողիկոս Ներսեսին, որին մինչ այդ չէր տեսել: Տաթևում բանադրանքից ազատում է Զարհուկնեց գյուղը: Մարտի 16-ին տեսնում է լուսնի խավարումը: Մի քանի օր մնում է Սարգիս Պարիկունի Մեծ անապատում, ապրիլի 7-ին պատարագում է Դաշտ գյուղում, ապրիլի 25-ին Զատիկը նշում Ագուլիսում, որտեղ է մայիսի 2-ին եպիսկոպոս է ձեռնադրում Ագուլիսի ավագերեց Թումային: 9 օր մնում է Ստեփանոս Նախավկայի վանքում, հետո անցնում է Երևան, Նախիջևան և Աստապատ, որտեղ Մեծահրաշի կիրակի օրը՝ հունիսի 6-ին, եպիսկոպոս է ձեռնադրում Նոր Ջուղայի միաբան Գեորգ Ասպահանցի: Էջմիածնի միաբան Մելքոն Կաֆայեցի վարդապետներին, Ագուլիսի Սր Բարթողիմեոսի առաջնորդին: Եվ միայն այս ամենից հետո՝ հունիսի 12-ին, հասնում է Էջմիածին:

1736-ին Կրետացին ճամփորդեց Թավրիզ՝ կուսակալ Իբրահիմի մոտ: Հրավերն ստացել էր դեռ Մուղանից մեկնելիս և հիվանդ լինելով՝ ուղարկել էր Թովմաս Ագուլեցուն: Այդ ժամանակ էլ՝ 1736 թվի սեպտեմբերին, հաշտություն կնքվեց, եւ վերականգնվեց Նախիկն սահմանը: Սեպտեմբերին նա Իբրահիմից Նոր հրավեր ստացավ: Այդ ժամանակ Հովհաննավանք էր գնացել՝ շինությունների հետ կապված: Պատրաստվում է ճամփորդության և

Թավրիզ մեկնում՝ անցնելով Աստապատով ու Մարանդով: Թավրիզ հասավ հոկտեմբերի կեսերին և Իբրահիմից արժանացավ մեծ պատվերի: 20 օր մնում է, 15 հրովարտակ ստանում վանքերի ու երկրի համար եւ մեկնում էջմիածին: Հին Ջուղայում և Նախիջևանում լինելուց հետո՝ նոյեմբերի 20-ին, մուտք է գործում Աստապատ, հետո գնում է Կորվիրապ ու միայն նոյեմբերի 27-ին հասնում Մայր Աթոռ: Այն անգամ էլ կաթողիկոսի ուղեւորությունը եղավ ձմռան սկզբներին, ինչը ծանր էր նրա տարաբաղադրյալ համար: Նրա հիվանդությունը Թավրիզում նկատել էր անգամ Իբրահիմը: Նա նույնիսկ հանդիմանել էր նվիրակին, թե ինչու է բերել կաթողիկոսին: Էջմիածին վերադառնալուց հետո կաթողիկոսն ապրեց շուրջ հինգ ամիս:

Կոստանդնուպոլսում այդ ամբողջ շրջանում պատերազմ էր Կոլոտը (20 տարի): Նա պաշտպանում էր Հայոց Առաքելական Եկեղեցու շահերը և միաժամանակ աշխատում էր համերաշխությունը պահել լատինամետների հետ: Լատինամետները պետք է հաճախեին հայոց եկեղեցի, ինչը ոչ միայն Հայոց եկեղեցու, այլեւ թուրքական իշխանությունների պահանջն էր, որին Հոմեր չէր կարող բացարձակ արգելք դնել: Բայց լատին եպիսկոպոսի և լատին արքեպիսկոպի օրդ՝ հունիսի 6-ին, եպիսկոպոս է ձեռնադրում Նոր Ջուղայի միաբան Գեորգ Ասպահանցի: Էջմիածնի միաբան Մելքոն Կաֆայեցի վարդապետներին, Ագուլիսի Սր Բարթողիմեոսի առաջնորդին: Եվ միայն այս ամենից հետո՝ հունիսի 12-ին, հասնում է Էջմիածին:

որից գումարներ հավաքեց: Ռմանը ստիպված էին տալիս, ումանը՝ կամովի: Այդ ամենը կատարվում էր գաղտնի: Այս առիթով հուզումներ եղան, եւ ի վերջո դեսպանն իր ծրագրից ետ կանգնեց: Դրան նպաստեց նաեւ օսմանա-պարսկական հաշտության կնքումը: Հավաքված գումարը ետ չեն վերադարձնում:

Հայերը շատ հաճախ հարվածներ էին ստանում քրիստոնյա ազգերից, որ կարծես հայերի ճակատագիրը լինեց: Կամ լատինները, կամ հույները անընդհատ խնդիրներ էին հարուցում: Նրանք հատկապես ակտիվ էին գործում Երուսաղեմում, որտեղ պայքարն անվերջ սրվում էր հայոց պատերազմության ունեցվածքի հետ կապված: Հույները կամեցան էին տիրել Սր Հակոբյանց վանքին անգամ: Եթե նրանք հաջողության չհասնեին Հեթիմզադե Ալի վեզիրի օրոք, ապա կարողացան իրենց կողմը գրավել նրա հաջորդ՝ Գյուրջի Իզմայիլ մեծ վեզիրին: Երբ հաշտության խոսք էր լինում, հույներն անմիջապես առաջարկում էին այդտեղ Հեթիմզադե Ալի փաշայից ստացած հրովարտակը, որով հաստատվում էին հայերի բոլոր իրավունքները, սեփական սրբավայրերը, լուսահանության արարողությունը եւ ատրիկների, դպիրների ու հաքեշների՝ հայերին հետևողը լինելը: Գյուրջի Իսմայիլ փաշան, փաստորեն, քաջալերեց հույներին, եւ 2 հույն պատերազմ, 18 մետրապոլիտ ու բազմաթիվ իշխանավորներ դիմեցին մեծ վեզիրին, թե սուրբ վայրերի ժառանգությունն ապահովված է հույներին, թե հայերը եկվոր են, Սր Հակոբի վանքը հույներին է, եւ հայերը խաբեությունը են տիրացել դրան, եւ որ Երուսաղեմի բոլոր քրիստոնյաները պարտավոր են են-

թարկվել հույներին: Այս նամակն ընդունվեց, եւ իբրեւ հայոց խաբեության կազմակերպող՝ Սեդրոս եւ Մելիտոն ամիրաները ձերբակալվեցին: Հայերը բողոքեցին, սակայն հույներն ավելի ջանադրորեն բողոքեցին մեծ վեզիրին: Ի վերջո արցունքը հայերին տրված հրովարտակն էտ վերցրեց եւ մարդ ուղարկեց Երուսաղեմ՝ այն վերադարձնելու համար, իսկ հույներին պահանջները գործադրվեցին: Հայերն էլ ոչ մի բանի առաջ կանգ չառան, իսկ հույները գնացին, սակայն երեւի չհաջողեցին, եթե Գյուրջի Իսմայիլ փաշան վեց շաբաթ հետո պաշտոնակն չարվեց, չաքսրվեց, եւ նրան փոխարինած Եսեթիկ Մեհմեդ փաշան 16 օր անց մեծ վեզիր չառնար: Սա մարդ ուղարկեց Երուսաղեմ, որ առաջին բանագնացին ետ կանգնեւ եւ հայերին թողնէ իրենց իրավարտակը: Ամիրաներն ազատ արձակվեցին: Եվ զարդի դեռ պաշտոնակն կաթողիկոսություն կնար, որությունը մնում էր լարված:

Շղթայակիրը Երուսաղեմում եւ Կոլոտը Կ. Պոլսում ամեն ջանք գործադրում էին՝ հայերի իրավունքները պաշտպանելու համար: Շղթայակիրը շուտով պարտաստեց անհորձեշտ նյութերը եւ հաստատել տվեց տեղական իշխանությունների կողմից՝ բնիկների վկայությունները վերանայելով վավերագրերի եւ անգամ կամեցավ Կ. Պոլիս գնալ, որին միաբանությունը չհամաձայնեց: Ուստի Կոլոտին հանձնարարեց պարտքեր վերցնել որչափ պետք է, որոնք վճարելու համար նա պարտաստ էր կրկին շղթան պարանոցին հագցնել: Թերեւս Հակոբ Նալյան այդ առիթով վերադարձած պիտի լինի Կ. Պոլիս, որ գործակալի Կոլոտի հետ: Սակայն վիճակն անսպասելի փոխվեց, քանի որ հույների պահանջը շրջափուլ էր լատիկների շահերը, չնայած նրանց անուղի պաշտոնապես չէր տրվել: Լատիկներն զգացին վտանգը, հասկանում էին, որ հայերին ճգմելուց հետո հերթն իրենց է հասնելու, եւ որոշեցին միանալ հայերին ու օգնել: Նրանք իրենց հետևողներին կարգադրեցին, որ նրանք երբեմն հաճախեն նաեւ հայոց եկեղեցիներ: Մերձեցումը տեղի ունեցավ 1736 թվի սկզբներին:

Շարունակությունը՝ էջ 4

Գործ՝ Փ. Թերեմեյանի

Օծվեց Արմավիրի մարզի Բերքաշատ գյուղի նորակառույց եկեղեցին

Օգոստոսի 25-ին Արմավիրի մարզի Բերքաշատ գյուղում, Նախագահության Արմավիրի թմի առաջնորդ Սիրո եպիսկոպոս Ա-

դամյանի, մասնակցությամբ Ուրանիայի հայոց թմի առաջնորդ Գրիգորիս արքեպիսկոպոս Բունիաթյանի, Մայր Աթոռի միաբան

Արսեն արքեպիսկոպոս Բերքայանի եւ Արմավիրի թմի հոգեւոր դասի, կատարվեց նորակառույց Սր հաջ եկեղեցու օծման արարողությունը:

Եկեղեցու օծմանը ներկա էին եկեղեցու բարերար, կիսաբնակ հաջատուր Խաչատրյանը, համայնքապետ Հարություն Զվյանը, հարակից համայնքների ղեկավարները, բարերարի որդիները եւ համագյուղացիներ:

Եկեղեցու օծման արարողությունն սկսվեց «Դննաքեցի» արարողությամբ, այնուհետեւ օծվեցին եկեղեցու 16 սյուները, սր Կորանը, Մկրտության ավազանը եւ սրբապատկերները:

Արարողության ավարտին նորակառույց եկեղեցում կատարվեց առաջին մկրտությունը:

Սկսվեց եկեղեցու բարերարի որդին՝ օրինակ հանդիսանալով համագյուղացիների համար: Եկեղեցու ճարտարապետն է

հաջիկ Դանիելյանը, ով Մեծամոր քաղաքի Սր Դավաթ եկեղեցու ճարտարապետն է:

Առաջնորդարան Արմավիրի թմի

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԵՐ ԵՎ ՀՐՆ ՎՐԱՅԵՐԵՆ «ՎԱՄՆ ՀԱՒԱՏՈՅ» ԴԱՎԱՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԵՐԿԸ

Սկիզբը՝ թիվ 15

Եվ իրոք, երբ համեմատում ենք այս ծրագրային հավատումները բուն Վարդապետության ընդգրկած կյանքի հետ, պարզ է դառնում, որ նրա հեղինակը լիովին կատարել է իր խոստումը՝ մեզ իբրեւ Գրիգոր Լուսավորչի Վարդապետություն ներկայացնելով խիստ հակիրճ ամբողջ Հին եւ Նոր Կտակարանները՝ սկզբից մինչեւ վերջը։ «Ի սկզբանէ մինչեւ ի վախճան»՝ զամենայն պատմեցաք ձեզ» (Ագաթ., § 716), - ասում է ս. Գրիգորը՝ Վարդապետությունն ավարտելուց հետո. այլուր՝ «Վարդեցաք ի ձեր լսելիս զսուրբ հաւատս ճշմարիտս, որ յայտ յանկիման վարդապետեցին մեզ Գրիգ տուրքը» [...] եւ անտարանեցաւ սրբովք մարգարէիւք եւ առաքելովք, եւ տուաւ մեզ հաստատութիւն հաւատոց» (§ 361, տե՛ս նոյն միտքը նաեւ § 389)։ Իհարկե, շարադրման ընթացքում Ս. Գրիգի միայն տեղին կամ այլաբանությունը բացառելու համար հարկ է եղել օգտագործել նաեւ Եկեղեցու հեղինակավոր հայրերի մեկնություններ, այդ թվում է Գր. Լուսավորչի Հաճախապատում ճառերը։ Ճիշտ է՝ մեր ձեռքը հասած Վարդապետության մեջ (սկսած § 514-ից) ի հայտ է գալիս Հոփիսիմանց Լաւորանքների թեման, բայց դա այլ խոսակցության առարկա է։ Վարդապետությունը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ Վարդապետության նպատակով համառոտված առձեռն Աստվածաշունչ, որն սկսվում է աշխարհաստեղծումից («Արարեալ [Աստուած] գերկինս խորանարդ հաստայարկ, եւ գերկիս թանձրայաւտակ...», § 259) եւ ավարտվում առաքելոց ընդհանրական թղթերի վկայություններով (տե՛ս § 700-714) - այն ժամանակ Նոր

Կտակարանի վերջին՝ «Յայտնութիւն Յովհաննոս» գիրքը դեռեւս կանոնական չէր համարվում, Ագաթանգեղոսն ասում է (§ 722), թե ս. Գրիգորը հնձանի առաջ խոնկած ժողովրդին Վարդապետությունը քարոզեց 65 օրում, - ինչու՞, - որովհետեւ V դ. սկզբին կանոնական ճանաչված Հին եւ Նոր Կտակարանները բաղկացած էին 65 մասից։ Սրանով էլ ակնարկվում էր, թե ս. Գրիգորի Վարդապետությունը շարադրված է Աստվածաշնչի միայն կանոնական գրքերի հիման վրա։ Լուրջ իհրժեք կան ենթադրելու, որ Վարդապետության, այն է՝ համառոտ Աստվածաշնչի հեղինակը ոչ այլ ոք է, քան Մեսրոպ Մաշտոցը։ Թվում է, թե Վարդապետության շարադրման եւ հեղինակի մասին մենք նույնիսկ որոշակի ակնարկ ունենք հենց Մովսէս Խորենացու Հայոց Պատմության մեջ։ Պատմահայրը վկայում է, թե Մեսրոպը Ամորիքում հայերենի փոխադրեց եբրայական Հին Կտակարանի բոլոր՝ քսաներկու հայտնի գրքերը եւ Նոր Կտակարանը։ «Եւ իսկոյն ի թարգմանութիւն ձեռն արեալս, խորհրդաբար սկսեալ յԱռաքելացն, բովանդակելով զքսան եւ գերկու յայտնիս, եւ գնոր Կտակալ յեղու ի հայ քան»։

Բանասերներից Ստ. Մախիսյանը եւ ուրիշներ մերժում են այս վկայությունը՝ իբրեւ Մ. Խորենացուն անհարազատ ընդմիջարկություն, որ քննարկ մեջ է մտնվել ձեռագրի լուսանկարից։ Բայց, ըստ Երեւույթին, այլ կերպ պետք է հասկանալ այդ տեղը. Մաշտոցը, իրոք, չէր կարող իր երկու աշակերտների հետ միասին կարճ միջոցում թարգմանել ամբողջ Աստվածաշունչը, այլ համառոտել է ամփոփ շարադրել է աստվածային ավանդությունները, Ագաթանգեղոսի խոսքով ասած՝ **հստակապատում է արել աշխարհապատում արարչագործութիւնից սկսած մինչեւ Աստծո պատգամախոսները** (իմա՝ մարգարէներ) եւ Զրիստոսի ավանդները իրախանգող այրերը (իմա՝ առաքելները) - սա էլ հենց Հին եւ Նոր Կտակարանների ծավալն է, որ համառոտորդ Հայաստանում ըրիտաւորության առաջին տարածողի անունով անվանել է Գր. Լուսավորչի Վարդապետություն (ուսմունք), որը եւ հայ նորաստեղծ դպրության շրջանում պետք է ծառայեր իբրեւ քարոզչության համար Լաւորանքների ժառանգչի եւ ամփոփ ձեռնարկ։ Այլ կերպ չի կարելի մեկնաբանել Մ. Խորենացու վկայությունը։ Իսոթք այստեղ Աստվածաշնչի ուղղակի թարգմանությա-

նը չի կարող վերաբերել նաեւ այն պատճառով, որ Պատմության հետագա շարադրանքում պատմահայրը երկու անգամ անդրադարձել է Աստվածաշնչի բուն հայերեն թարգմանության խնդրին։ Նա վկայում է, որ երբ Մեսրոպը Աղվանքում նշանագրեւ ստեղծելուց հետո վերադարձավ Հայաստան, մեծ Սահակին գտավ զբաղված (Սուրբ Գրիգ) **թարգմանությամբ**՝ ասորականից, հունարենից լիսկերու պատճառով (հոր. Գ. ԾԴ, էջ 329), իսկ Եփեսոսի ժողովից հետո (431 թ.) մեծ Սահակն ու Մեսրոպը նորից **թարգմանեցին** մի անգամ արդեն **փոփոխելի թարգմանվածը**,՝ նորգեղով Սուրբ Գրիգի ստույգ օրինակների հիման վրա (հոր. Գ. ԿԱ., էջ 343)։ Ուշագրավ է, որ վերջին երկու դեպքում Խորենացին գործածում է **թարգմանութիւն, թարգմանել**, իսկ համառոտման դեպքերում՝ **յեղուլ** (փոխադրել)։ Այն հանգամանքը, որ մեր ձեռքի տակ այսօր փաստացի առկա է Վարդապետությունը՝ իբրեւ Աստվածաշնչի համառոտում, միանգամայն վավերական եւ անձեռնմխելի է դարձնում Մովսէս Խորենացու իշխյալ վկայությունը, որ V դ. սկզբին՝ Աստվածաշնչի լիակատար թարգմանությունից առաջ, Մեսրոպ Մաշտոցը, իրոք, ամփոփ շարադրել է Հին եւ Նոր Կտակարանները, եւ Լուսավորչի անունով նկիրագործված այդ համառոտ Կտակարանն է, որ մեր մատենագրության մեջ ավանդված է որպէս ս. Գրիգորի Վարդապետություն։ V դ. մեր մատենագիրներն ու պատմիչները բաշատեղյակ էին այս իրողությանը, ահա թե ինչու Ղազար Փարպեցին Գրիգոր Լուսավորչի Վարդապետությունն անվանում է **կտակալ**, այսինքն՝ **կտակարան**։ «Չորրորդումս յայնմ հետմ վարդապետութեան կենաց աշխարհիս Հայոց, զկտակալ մկրտութեան լուսոյ, զոր փրկիչն Զրիստոս ի ձեռն մեծի Լաւորանքի Գրիգորի, բարեխոսութեամբ եւ սուրբ կուսանացն, ծաւալեցոյց յաշխարհիս մերում»։ Այսքանից հետո լուրջ չի կարող համարվել այն միտքը, թե Վարդապետությունն ստեղծված է «Վասն հաւատոյ» ի հիմքի վրա։ Այս հարցերին մանրամասն անդրադարձել են նաեւ «Սուրբ Գրիգը հայերէն թարգմանելու հանգամանքները եւ Մեսրոպ Մաշտոցի «Համառոտ Աստվածաշունչը» ուսումնասիրության մեջ («Պատմա-բանասիրական հանդէս», 2001, N 3(158), էջ 12-30, նաեւ) «Աստվածաշնչական Հայաստան», իրաւ. «Նոյնյան տապան», Երեւան, 2005, էջ 406-420)։ Կրկ-

նում ենք՝ Վարդապետության արդյունք Հին եւ Նոր Կտակարաններն են, հասկանալի, որ բխում է հեղինակի իդագած ու ծրագրած նպատակից՝ հեթանոս ժողովրդին հարողովքը աստվածային ավանդությունները՝ աշխարհի ստեղծումից մինչեւ նրա վախճանը, Մովսէս մարգարէից մինչեւ Զրիստոսի առաքելների գործերը մինչեւ «Վասն հաւատոյ»-ն քաղաքություն է Ագաթանգեղոսի Պատմության այլեւայլ մասերից՝ որոշակի կարգով ընտրված դավանաբանական հիմունքներն աւ հավաքածու։ Ընդ որում՝ Ագաթանգեղոսից բաղաժ պարբերությունների ու հասարկածների վերադասվողները անհայտ մատենագիրը կատարել է ուրույն սկզբունքով. դրա համար նա եպիսկոպ եւ ուղեցուց է ունեցել Ագաթանգեղոսի Պատմության եզրափակիչ հավատու հանգանակ թվով քսան կանոնները կամ հավատաւանքները Սուրբ Երրորդության միասնության եւ նրա առանձին անձերի (Յայր, Որդի եւ Սուրբ Հոգի) աստվածային բնության մասին եւ ըստ այսմ էլ խմբավորել է Ագաթանգեղոսից բաղաժ ամբողջ խորքը։ Ուշագրավ է այս առումով, որ «Վասն հաւատոյ»-ի հենց սկզբում բառացի քարոզված են Ագաթանգեղոսի N 1, 2 եւ 3 հավատաւանքները։ Մինչեւ իսկ կարելի է կարծել, որ այս են հաւատոք ճշմարիտ» արտահայտությունը, որով սկսվում է ագաթանգեղյան հավատու հանգանակը, ինքն է ծառայել «Վասն հաւատոյ» վերտառության համար։

Վասն հաւատոյ

1, 1. Հավատում ենք՝ որպէս եւ մկրտվեցինք, փառավորում՝ որպէս եւ լույս առանք կնքավագանի մկրտութեամբ։ Հավատում ենք հանուն իոր եւ որդու եւ սուրբ հոգու, ինչպէս Ավետարանում Փրկիչի ասաց աշակերտներին, թե «Գնացէ՛ք այստեղ եւ աշակերտեցէ՛ք զամենայն հեթանոս, եւ մկրտեցէ՛ք զոսա յանուն Հոր եւ Որդու եւ Հոգւոյն Սրբոյ», որովհետեւ մեկ է եւությունը իրաշալի երրորդություն։

1, 2. Հավատում ենք ու խոստովանում իորն անձին, աստված կատարյալ, եւ որդւն՝ ծնված լուստ իորից, աստված կատարյալ, եւ սուրբ հոգուն՝ շնորհատու, աստված կատարյալ. մի աստվածություն, մի բնություն, մի կամք, երբեք անուն՝ կատարյալ երրորդություն։

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՀԱՅՈՑ ԿԱՏՈՒՐԻԿՈՍՆԵՐ

ՎԲՐԱՅՈՒՄ Գ ԿՐԵՏԱԺԻ (1734-1736)

Սկիզբը՝ էջ 3

Կ. Պոլսում հայերը նպատակահարմար գտան, որ Հոգայակիրը գա մայրաքաղաք եւ իր հեղինակությամբ նպաստի գործի դրական լուծմանը։ Նրան նամակ ուղարկվեց, եւ նա՝ թելուղեւ արդեն ձեր, սիրով ուղեւորվեց Կ. Պոլիս։ Հոգայակիրին կանչող նամակն ստորագրեց 36 մարդ՝ պատուիրարից գլխավորությամբ։ Նամակը 1736 թվի ապրիլի 26-ին կարդացվեց Երուսաղեմում, ինչը հավաստում է, որ այն գրվել է տարվա սկզբներին։

Հոգայակիրն իրեն փոխանորդ թողեց, գանձապահ ու թաղման՝ Գաբրիել, Թերոդորոս, Հովհաննես եւ Պողոս վարդապետներին, եւ մայիսի 6-ին մեկնեց Կ. Պոլիս։ Մայիսի 15-ին Յուզպետով նավ նստեց, եղավ Կիպրոսում, բայց հետո փոթորկի պատճառով

ուղի հունիսի 5-ին ցամաք դուրս եկավ Ֆինիկե նավահանգստում (Անթալիայի արեւմտակողմում) եւ ճանապարհը շարունակեց ցամաքով։ Բուկարաբաշի վայրում նա իրականացավ եւ մեծ զվարությամբ հասավ Կուտիսին, որտեղ մնաց 21 օր։ Այստեղ նրան դիմավորեցին Կուտիսի չորս աշակերտները՝ Հարություն Հեգաիզի, Հակոբ Նայան, Սահակ Ահագին եւ Հակոբ Բալաթի վարդապետները։ Նա Կուտիսիում կազդուրվեց, Պոլսույալում նրան իյուրեղկալեց առաջնորդ Լեւոն Բալաթին, որը ժամանակին պատրիարք էր եղել, եւ ողջ ու առողջ Կ. Պոլիս հասավ 1736 թվի հուլիսի 23-ին՝ Վարդապետի բարեկեցության խախտմանց ուղեբաժնով։ Կուտիսը նրան չէր մորթն ողջունել։ Նրանք միմյանք չէին տեսել 21 տարի։ Հոգայակիրի գալը գնահատեցին նաեւ լա-

տիսները, եւ դեսպան Կիլիկյոյը երկու լատին կրոնավոր ուղարկեց՝ նրան բարի գալուստ մաղթելու։ Նա էլ խնդրեց դեսպանի աջակցությունը։ Կուտիս իր հերթին նամակներ է գրում Ֆրանսիայի Լյուդովիկոս Ժե թագավորին եւ Հռոմի Կղեմես ԺԲ պապին, որոնց պատճենները, սակայն, չեն պահպանվել։ Չինական իշխանեց Սկյուտարի երուսաղեմապատկան վանատանը։ Կիզակը, կարծես, փոխված էր։ Հուլիսին ցնցված էին մեծ վեպերի բռնած դիրքից, բայց հարցը կարող էր լուծվել միայն քննությունից հետո։ Սակայն այդ ժամանակ կրկին բորբոքեցին հայկազանական վեճերը։ Նույնիսկ դեսպանին լուր տվեցին, թե Հոգայակիրը Սամաթիայի Սբ Գեորգ եկեղեցում Աստվածախայտության տոնին իբր հայիցի եւ լատիսների պատարագը։ Սա-

Գործ՝ Փ. Թերլեմեզյանի

կայն Կիլիկյոյը բավական խելոք էր, որ այդ բուլությունների ակնյե դերը։ Նա, ընդհակառակը, 1737 թ. փետրվարի 3-ին՝ կիրառի օրը, հացկերույթ տվեց դեսպանությանը եւ իրավորեց Հոգայակիր ու Կուտիս պատրիարքներին, Էջմիածնի նվիրակ Պետրոս Հռոմկալայեցուն եւ մի շարք հայ մեծամեծներին։ Հայտնության երկուստեք խաբեր եղան, հայերն առաջարկեցին վերացնել

հայոց եկեղեցի գնալու արգելքը, դեսպանն իր հերթին առաջարկեց Նոգոյի շարականի վերջին տները չեղարկել, եւ կողմնորդ բաժանվեցին փոխադարձ հավանությամբ։ Ըստ Եւրոպան, շարականի խնդիրը մինչ այդ էլ լուծված էր։

Շարունակելի
Բաբկեն ՎՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
33 ԳԱՍ ԹՈՂԱՅՈՒՆՆԵՐ
պրոֆեսոր

Գարսարաւի Կրօնի Գալիլայի - 100

Նազարապատ

Մայր Աթոռի երկարամյա ճարտարապետ Լճորուն Գալիկյանի ծննդյան 100-ամյակի կապակցությամբ, երբ ցանկանում էլ խոսք գրել երբ մասին, բնականաբար, սկսեցի ուսումնասիրել նրա անձնակալն արիվով: Հայտնաբերեցի ճեռագիր իր շարադրանք, որում նա անդրադառնում էր Եւ Եփմածնում աշխատած իր առաջին տարիներին կատարած ու կատարվելիք գործերին: Մտածեցի՝ ծիշել և տեղին կլինի, որ հենց ինքը ներկայացնի Մայր Աթոռում իր գործունեության այն շրջանը, որի մասին խնամքով հանձնել է թղթին:

«Արդե՛ս մի քանի տարի է, ինչ ելքի/հաճի մայր տաճարն իր շուրջափակով կառուցվել ու բարելավողվել է մե այլքան լավ ու հիմնավոր, որ դարձել է մեր չքննող հայտելիքի լավագույն անկունները մեկը: Գրե՛մք ամեն օր, իսկ չափաքան: Իրերակի օրերին՝ անընդմեջ, այստեղ են ուղեւորվում հավատացյալները եւ զբոսաշրջիկները անվաճ շաբաթներ...»

Յիշում եմ 1957 թվականը, երբ
ես Հայաստան տեղափոխվեցի
և նշանակվեցի Մայր Աթոռի գլ-

բազմապիսի շինարարական աշխատանքներ են կատարվել Մայր Աթոռում, Էջմիածնի և Յալալաբադի մյուս եկեղեցիներում ու վանքերում: Այժմ դժվար է թվարկել կատարված աշխատանքները, որոնք սկսվեցին Մայր տաճարի մույթերի ամրացման, սպալապատման և ներքին նկարազարդման աշխատանքներով:

Այնուհետև ամբողջական վե-
րակառուցման ենթարկվեց Մայիս
տաճարի ջրջվափակը, որի մի-
տևում էին նոր վեհարանի կա-
տարանի, Երեմյան խցերի, հի-
վեհարանի, ճեմարանի շենքերի
ժամանակակից հարմարություն-
ներով, կենտրոնական ջեռույ-
մամբ, ջրամատակարարմամբ
կոյուղով, էլեկտրականության
և ջրափակի բարեկարգմամբ:

Վերականգնման են ենթարկվել Սր Հոփիսիտեն, Սր Գայլան են Սր Հողակաթիվ վանքերը, Մետրո Մաշտոցի տապանը կրող եկեղեցին Օշականում, Գեղարդավանքը, Բջինի Սր Աստվածածին եկեղեցին, Սիսավանի տաճարը, Գղեվանքը եւ էլ շատ ուրիշ եկեղեցիներ ու վանքեր... Վերըն տարիներին շահագործման հանձնվեցին Գեղարդավանքի բնակիչի նոր կացարանը, հին վանքի ռասի վերակառուցված շենքը որպես կաթողիկոսների թանգարանը։

րան, եւ «Ղազարապատ» փոփոխութեան շնորոյունը Մայր թողում: Իրենց ավարտին են տեսնում Բոլորականում կառուցող «Յայկաշէն» կաթողիկոսական ստատկայորը եւ իմաստակերականուցվող Սր Սարգիս Կեղեցիկ Երեւանում:

«Հայկաշենը» նախագծվել
կառուցվել է Բյուրականի բա
րավանդակի գեղատեսիլ մի
ղամասի վրա, որի դիմաց իր
գուգարակ գեղեցկությամբ բ
լուրի է Լոռու քաղաքի դաշտա

որ՝ պատկված Մասիս սարով: Այն
նախագծել է Խորհրդային Միու-
թյան վաստակավոր ճարտարա-
պետ Ռաֆայել Իսրայելյանը, նա-
խագծել՝ որպես Մայր Աթոռի
հանգստավայր:

Սբ Սարգիս եկեղեցին իկն Երեւանից պահպանված սակավաթիվ կառուցվածքներից է:

Գրավելով շատ կարեւոր տեղեւանքի ենկտրոնում՝ Լենինը (այժմ՝ Մաշտոցի) պարոնապ վերջում՝ Չանգզիի հովտի արեւելյան ափին, այն դիտվում է արեւմուտքից՝ հատուկապես Էջմիածնի տառնող խճուղուց եւ Յաղթանակի կայանից։ Գրոհանալ իմանալով Սբ Սարգիս եկեղեցին Արարատյան թեմի գլխավոր եկեղեցին է, որը, սակայն, գուրդ էր ծանոթել կառույցներից։ Արաւրձավայի եւ հյուսիսային կողմերից կառուցված 4-5 հարկաւ բնակելի շէնքերն այնքան էլ մոտոցեցան եկեղեցուն եւ այնքաբարձր նրակնից, որ եկեղեցին նրանց մէջ շատ խճուղի տեսնւնէր։ Իր հերթին, հարավային կողմից կառուցված բնակելի շէնքը ժամանակին կատարած սխալ կառուցապատմաներից քանի որ բաւ չուի եւ բաւկ կրմից գրեթէ կպած է եկեղեցւաւորներ։

Հայկաշեն

Վերակառուցման նախագծով (իդեոլոգիկներ՝ ճարտարապետներ Ռ. Իսրայելյան, Ա. Զալիլյան) նախատեսված էր վերնատուն, եւ հարկավոր էր եկեղեցու ծափակն այնքան բարձրացնել, որ այն հավաքամարի կից քնակներ չեկերին, իսկ նոր վեր բարձրացնել գմբեթով ներառակալ (կիս շրջակալի) ճարտարապետական կառույցների հետ՝ կազմելով նոր կատարողական ծավալը՝ Ի տարբերություն հայկական յուրահատուկ եկեղեցիների՝ Ս. Սարգիսը կառուցված չէր սրբատաշ տուփ քարեով՝ ո՛չ ներսից եւ ո՛չ է՛լ՝ դրսից։ Նրա պատերը կառուցված էին տուփի եւ բազալտի անձեռն բուտ քարերից՝ կաշառարկով։ Գմբեթը ինչ-ինչ պատճառով կառուցված էր հուսդարյուկով եւ ուներ շատ նվազ բարձրություն։ Դեռեւս 1905 թ. կազմվել էր նախագիծ քաղաքացիական ինժեներ Իսանյանի կողմից՝ Ս. Սարգիս եկեղեցի վերակառուցման համար, որտեղ նախատեսվում էր նաեւ հին գմբեթի քակում եւ ամբողջ եկեղեցու երեսպատում՝ Ամիր Սաւանդարի ձեռքով։ Սակայն այդ նախագիծը ինչ-ինչ պատճառով իրականացվել։ Սույն նախագծով նախատեսվել է արմատական վերակառուցման ենթարկել եկեղեցին արտաքինով եւ ներքինում նախադասված։

Շարունակությունը՝ էջ 7

Հայկաշեն

Սկիզբը՝ թիվ 15

ՀՈԳԵՎՈՐ ԿՅԱՆՔԸ ԿԱՐԵՎՈՐ
ՆԱԽԱՊԱՅՅՄԱՆ Է ԿՅԱՆՔԸ
ԼԱՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ
ՀԱՄԱՐ

- Դա՛յր, մարդը, որ ձեզ ասաց վանական
կանախն ընտրելու՝ իր մտադրության մա-
հիւն, ինձ էլ ասաց, որ իր համադասարակն
ցիներդ մեզը նրան հարցնել է, թե ինչու
չի ընտրում կինոնկարչական արվեստը եւ
չի շփվում տղաների հետ: Ի՛նչ պետք է
պատրաստվելու ևս հազոց տոկոսի:

- Պետք է նրան ասեր. «Նման հարց ինձ
նույնիսկ իմ եղբայրը երբեք չի տվել, իսկ
դու՞ ես հարցնում»:

- Օրեր անց դպրոցից դուրս եւ հանդիպեց
այդ աղջկան եւ բռնեց նրա ուսից: Աղջիկը
միայն բարեկեց եւ անմիջապէս ներս մտավ:
- Ո՛հ, ճիշտ չի արել: Այս պարագայում
պետք էր աստիճանափակել, որովհետեւ կա-

ԶՐՈՒՅՑ ՀԱՅՐ ՊԱԽՍԻՈՍԻ ՀԵՏ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

որոշ եր տպավորություն թողնել, որ քննու-
նել է կրթ գերաբերմունքի դրսևորմանը, եւ
եւ ադ արջալը Նորից կանի: Արա տարիքը
դժվար տարիք է, եւ օգտակար չէ: որ եւ
տղաների հետ քննությունների անի: Ոչ չ
անհրաժեշտ է, որ խոսի նրանց հետ, իբր
թե նրանց օգնում է: Եվ երբ որոշի քննա-
կից ստեղծել է ծանոթանալ լավ տղայի,
պետք է ասի իր ծնողներին: Արանք կքննել,
թե նախապայմաններ կա՞ն գեղեցիկ քն-
նակից ստեղծելու համար: Սակայն այժմ,
երբ դեռ չի որոշել, թե ինչ ճանապարհ
պետք է քննորի, տրաների հետ խոսելու օգ-
տակար չի լինի, որովհետեւ առանց պաշ-
ճառի կնեղվել եւ կկողքի իր անորոշի: Ոչ-
բարձր երեխաներ եւ քննվում նման իրավի-
ճակների մեջ: Արանք շատ չգործածել եւ եւ
շարունակ հուզված, անորոշ չլուծել:
Արանք դեքսը ու քայքայ ալալված են:

Մրակակա սեռի՝ հզակակի հանդեպ ունեցած իրապարկումը են՝ հակառակը, մարդու բնության մեջ է։ Սակայն նրան աստիճանով դրա ժամանակը չէ։ Թող հետեւի իր դասերին։ Այն երեխաները, որ փոքր տարիքից տրվում են այդ իրապարկության պատշաճ ժամանակից շուտ են ցանկանում ամուսնանալ, իսկ հետո, երբ գալիս են անհրաժեշտ պահը, արդեն ամուսնացած են լինում և չեն կարողանում ուրախանալ որդիկներու ապրել են այդ ուրախություն այն ժամանակ, երբ դեռ պատշաճ ժամանակը չէ։ Միևնույն ուշադիր երեխաներն ավելի շուտ են ուրախանում, երբ գալիս է պատշաճ ժամանակը, իսկ միևն այդ ժամանակը չեն հասնում և ինչու։ Տեղի։

Ես՝ որոշ մայրեր, որ մաքուր են ապրել, որ-
քան խաղաղ են՝ չնայած հոգսեր ունեն:

Ես միշտ շեշտում եմ, որ երիտասարդը միևնույն ամուսնանալով որքան կարող է, պետք է փորձի ապրել հոգեոր կյանքով՝ ապահովել իր մաքրությունը. այն ապահովում է կրկնակի առողջություն: Յուրաքանչյուր ճանապարհի համար, ինչ էլ որ մարդն ընտրի, հոգեոր կյանքը կարևոր կախապայման է: Աշխարհը կարծես դարձել է մի ցորենի արտ, որտեղ, երբ սկսում են հասունանալ հասկերը, խոզերը մտնում են արտ եւ այն ուռնալիս անում: Դրանից հետո արտում երեսույն են տորոկած խոտեր, արտում են երբեմն-երբեմն (մասն) ուղիղ մնացած հասկեր:

որքան մեկը երիտասարդ տարիներին շատ ուշադրություն դարձնի իր հոգեւոր կյանքին, այլեւս հետագա ճանապարհին ընտրությունը հեշտ կլինի: Մարտից առաջ որքան լավ պատահական է, եւ նախապատաստւած է, այլեւս պատերազմից ժամանակ ավելի հեշտ կլինի, երբ նրա վրա փորձեն կրակել կամ գնդակոծել: Միկշեղ որոշե՛լ՝ միանձնու՞մի՝ պետք է դառնա, թե՛ լավ մայր, աղջկա մաքուր կյանքը պարտադիր է: Դրա համար պետք է փորձի որքան կարող է իր ուսման մեջ առաջնութեա պահպանել: Երբ ուշադրություն դարձնի իր աշխերին, ակաջներին եւ վաճի կլի տուտ մտքերը, հետագայում պարզապէ՛ս կճայփոր: Կամ մի երիտասարդ, երբ հսկա դիպում է որեւէ առաքինի աղջկա, պետք է նրա մասին գեղեցիկ մտածումներ ունենա, նրան համարի որեւէ սքողուու կենդան

Նի պատկեր: Կամ՝ եթե հանդիպում է մի մոլորված աղջկա, նրան պետք է որպես ջրոջ նախի եւ նրա համար ցավ զգա, ինչ-պէս ցավ կզգար իր ջրոջ համար, որովհետեւ ջրոցս Արամի որդիներն ենք:

- Յայն, բայց այսօր բուհերում երիտա-
սարդների համար շատ փորձություններ
կան:

- Թող չլսվի հոգեւոր կյանքով ապրող երիտասարդների հետ, որպէսզի կրակեցի անկրիւճեղ զգուշութիւն ստանալ եւ հոգեւոր անկայտանման առաջ ընթանա: Եկեք ամեն բան չդժկարացնենք: Ճանաչում եւ շատ երիտասարդների, որոնք համայնաբար եւ գնում եւ իրենց փոքր ջանքով ու Աստուծո մեծ գովութեամբ առաքելի կյանքով են ապրում:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻ
ԼԱՎ ՍԿԻԶՔԸ

- Հայր, մի երիտասարդ, որ ամուսնա
նալու որոշում էր կայացրել, ինձ հարցրեց
թե ամուսնական կյանքը ինչպես պետք
է ճիշտ սկսել:

«... Լսաի պետք է գտնի մի լավ աշխատ, որի հետ իրեն հանգիստ գզա, որովհետեւ յուրաքանչյուրը իր իրեն յուրովի է հանգիստ գզում»։ Չլսաի աշխատը հարուստ է գեղեցիկ լինելով, այլ՝ որ ամեն ինչից առավել լիկ պարտ է խոսարի։ Այսինքն՝ պետք է խիստ ուշադրություն դարձնի աշխատ ներքին գեղեցկության եւ ոչ ոքի արտաքին։ Այս հակառակը, երբ, որ աղջիկը դրական մարդ է և օժտված գեղեցիկ սքեին հատուկ բաշտոյթմար, շատ օգնում, որ տղամարդն ամաւիջապաւ նրա հասկանալ է և հեռադաշտ փխաւացաւ իրեն։ Եթե ուկի նաեւ Սարոնի հանդէս վարի, խոսարայություն, ապա այդ դեպքում կարող եւ ձեռք ձեռքի տալ և անցնել այլ կարգաւոր չա հոսանքներին միջով։

Շարունակությունը՝ էջ 6

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՆ ՎՐԱՅԵՐԵՆ «ՎԱՄՆ ՀԱՒԱՏՈՅ» ԴԱՎԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՐԿԸ

Սկզբը՝ էջ 4

Ագաթ. հավաստ կանոններ

1. Այս են հաւատք ճշմարիտ, հաւատամք՝ որպէս եւ մկրտեցաք, եւ փառաւորեք՝ որպէս եւ տեսաք զլոյս աւազանին։

2. Հաւատամք յանուն Յօր եւ Որդոյ եւ Հօգոյն սրբոյ, որպէս ասաց Փրկիչն յԱնետարանին առ աշակերտսն, թէ «Պատեցէ՛ք այսուհետեւ աշակերտեցէ՛ք զամենայն հեթանոս, մկրտեցէ՛ք զնոսա յանուն Յօր եւ Որդոյ եւ Հօգոյն սրբոյ»։

3. Հաւատամք ի Հայր՝ Աստուած կատարեալ, եւ Որդի՝ Աստուած րովանդակ, եւ ի Հօգի Սուրբ՝ Աստուած բաւական. մի աստուածութիւն սրբոյ Երրորդութեան, մի էութիւն, մի կամք, երեք անձինք կատարեալք։

Ագա սրան հաջորդում են մի շարք պարբերություններ, որոնց նյութը Սուրբ Երրորդության առաջին անձի՝ Հայր Աստուծոյ յայն բացահայտումն է։ Այնուհետեւ, «Վասն հաւատոյ»-ի IV, 1-3 հատվածները պարունակում են Ագաթանգեղոսի եզրափակիչ՝ N 4-8 հավատամքները Սուրբ Երրորդության միասնության վերաբերյալ, որոնք գրեթե ամբողջությամբ քաղված են Վարդապետության 362 եւ 366 պարբերություններէն։

թյուններէն։ «Վասն հաւատոյ»-ի V, 1, VI, 1-2 եւ VII հատվածները ներկայացնում են Ագաթանգեղոսի եզրափակիչ՝ N 9, 10, 11 եւ 18 հավատամքները՝ նվիրված Սուրբ Երրորդության առանձին անձերի բնորոշմանը։ Ճիշտ է, VI, 2 հատվածում բացակայում են 11-րդ հավատամքի սկիզբն ու վերջը՝ «Եւ զԲանն Աստուած Որդի՝ ծնունդ ի Հօրէ յառաջ քան զայւրեանս, [...] եւ նոյն ծնունդ՝ ի կուսն մարմնով ծնեալ ի վախճանի» (Ագաթ., էջ 473), բայց անհայտ մատենագիրը դրանք օգտագործել է IX, 2 հատվածում՝ «Եւ Բան, Աստված՝ ծնալ Հօրից, եւ՝ առաջնական ամենայն հաւատարմական, [...] ու ժամավարտին ծնվեց սուրբ Կույսից մարմնով»։ Այս հավատամքներին հաջորդող մնացյալ ամբողջ նյութը րովանդակում է Աստծո Որդու ծնունդը, Սուրբ Հօգու գալուստը եւ քարոզչական հորդորները։ Այսպիսով, տեսնում ենք, որ «Վասն հաւատոյ»-ն ամբողջովին կառուցված է Ագաթանգեղոսի Պատմության եզրափակիչ հաւատամքների վրա՝ ուղեցույց ունենալով այդ կանոն-սահմանումները, որոնք ծառայում են մի տեսակ կանխարդիւթ՝ հետագա շարադրանքի համար, իսկ մնացած նյութն ընտրված է այդ հավատամքների րովանդակության համապատասխան եւ հավաքված, ինչպէս ս. Գրիգորի բուն

Վարդապետությունից, այնպէս էլ Ագաթանգեղոսի առաջին եւ երրորդ գրքերում եղած ս. Գրիգորի քարոզներէն։

Ինչպէս ասվեց, Ժ. Գարիտը մեծ մասամբ ճշգրիտ հայտնաբերել է Ագաթանգեղոսի գուգահեռ պարբերությունները «Վասն հաւատոյ»-ի բնագրում։ Այսուամենայնիւ, կարելի է որոշ լրացումներ եւ ուղղումներ կատարել նրա կազմած համեմատական տախտակում։ Այսպէս, «Վասն հաւատոյ»-ի II, 3 հատվածը, ըստ Գարիտի, քաղված է Ագաթանգեղոսի § 355-ից, բայց դա միայն մասամբ է ճիշտ. իրականում այստեղ անհայտ մատենագիրն ի-

րար է կցել քաղվածներ Ագաթանգեղոսի Ա գրքի 253-254 պարբերություններէն։ Ընթերցողն ինքը կարող է համոզվել դրանում։

Վասն հաւատոյ

II, 3. [§ 253]. Սակայն այսքանը գոնե հավատում եմ ու գիտեմ, որ Նա է ճշմարիտ Աստված + [§ 254] եւ ոչ թե՛ ինչպէս կկարողանա մեկը պատմել Աստծու [մասին], + [§ 309], որ ամենայնիվ լոյս է, ամենայնիվ լոյր, ամենայնիվ տեսնող, ամենայնիվ՝ ինչքան ինքնություն կա. ամենայն գոություն է, ամենայն իմաստու-

թյուն, հոգի կենդանի, հուր կիզել + [§ 355] անչափելի ու անսփոփոխ, փառք անպատմելի, անբավ գործություն, հարստություն, գեղեցկություն, [ան]մասն, զարմանալի, անհասանելի մտքերին ու խորհուրդներին, դուրս անեսայն խոսքից։ Ո՛չ այնքան տեսողությունը, ո՛չ ականջների լսողությունը, ո՛չ էլ սրտի դատումները կարող են հասնել՝ [...] եւ այլն, մինչեւ § 355-ի վերջը]։

Ագաթ.

§ 253. Զանգի գիտեմք, թե՛ Նա է ճշմարիտ Աստուած։

§ 254. Այլ ոչ եթէ զանհաս բնութեան կարիք ոք ճանչնէ, որպէս են՝ զայն կարիք ոք պատմել։

§ 309. Աստուած, որ ամենայնիվ լոյս է, ամենայնիվ լոյր է, ամենայնիվ տես է, ամենայնիվ գործութիւն է, ամենայնիվ իմաստութիւն է, հոգի կենդանի, հուր կիզելոյ,

§ 355. Անթիւ եւ անփոփոխ է փառք անպատմում, գործութիւն անբաւ, գեղ անմասն զարմանալի, անհաս մտաց եւ խորհրդոյ, անխօս լեզուաց, անամփոխ խորհրդոյ, արտաքոյ քան զամենայն ճանաչ. ոչ ականջատես եւ ոչ ունկան լուեալ, եւ ոչ կարծիք սրտի կարեն հասանել [...]։

III, 2 հատվածը Ժ. Գարիտը նույնացրել է միայն Ագաթանգեղոսի 254 եւ 358 պարբերություններին հետ. միևնույն այստեղ քաղվածներ կան Նաեւ Ագաթանգեղոսի 355, 330, 326 եւ 309 պարբերություններէն։

Շարունակություն՝ էջ 8

ԶՐՈՒՅՑ ՀԱՅՐ ՊԱԽՍԻՈՍԻ ՀԵՏ ԸՆՏԱՄՆԵԿԱՆ ԿՅՈՒՆՔ

Սկզբը՝ էջ 5

Եթէ երիտասարդն աղքատ եկամտամբ (ուրշ մտադրություններ ունի, կարծում եմ, որ ավելի լավ է սկզբից նրան ծանոթացնել իր ծնողների հետ եւ նոր միայն ծնողների եւ աղքատ հետ ընկերակի այդ հարցը։ Հետո, երբ խոսք են առնում եւ նշանվում (լավ կլինի, որ նշանված վիճակը երկար չտևի)՝ տղամարդը պետք է մինչեւ պսակն ընկած ժամանակահատվածը աղքատ դիտի որպէս բոլոր եւ հարգի նրան։ Եթէ երկուսն էլ պատվիրանորոշ են պայքարեն պահպանելու համար իրենց կուտուրյունը, այդ դեպքում՝ Պսակի խորհրդի ժամանակ, երբ քահանան նրանց պսակադրի, առատորեն կընդունեն Աստծու շնորհը, որովհետեւ, ինչպէս ասում է սբ Յովն. Ոսկեբանաց, պսակվողների գլուխներին որվող թագերը հաճույքի դեմ հաղթանակի խորհրդանշաններն են։

Իսկ հետագայում, որքան կարող են, թող կատարելագործեն սիրո առաքիւնությունը, որպէսզի երկուսն էլ միշտ հաստատուն մնան, այդ դեպքում նրանց հետ կմնա Երրորդը՝ մեր քաղցր Քրիստոսը։ Բնականաբար, մինչեւ իրար լավ ճանաչելու ընթացքի կարգավորվելը, կարող է որոշ ընթացքություններ ունենալ։ Սկզբում այդպէս է լինում։ Երկու օր առաջ տեսա մի թուրք։ Դուրս եր եկել բնից, որ կերակուր գտներ. գետնից մի թիզ բարձրությունից թռչում էր եւ չգիտեր, թե ինչպէս հեշտուրայմը բռնի միջատը. մեկ ժամ քաջարկվեց, որ բռնի եւ ուտի։ Երբ նայում էի, մտածում էի, թե որքան դժվար է ամեն բանի սկիզբը։ Ուսանողը, երբ վերցնում է իր դիպլոմը եւ սկսում է աշխատել, սկզբում դժվարանում է։ Մարդը, որ վաճել է մտնում, սկզբում նա էլ է ունենում դժվարություններ։ Երիտասարդը նույնպէս, երբ ամուսնանում է, սկզբում դժվարությունների է հանդիպում։

- Հայր, խանգարող է այն հանգամանքը, որ աղջիկը մեծ է տղայից։

- Եկեղեցում չկա այդպիսի կանոն, որ եթէ աղջիկը երկու, երեք եւ կամ հինգ տարով մեծ է տղայից, չի կարող ամուսնանալ։

ԶՈՒՅԳԵՐԻ ԲՆԱԿՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ԹԱԼԵՎԱԾ Է ԱՍՏՈՒ ՆԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մի օր մենք ինձ մոտ եկավ եւ ասաց, որ շատ տխուր է, որովհետեւ համաձայնության չի գալիս իր կնոջ հետ։ Տեսա՝ որեւէ լուրջ բան չկա նրանց միջեւ։ Մի խնդիր ուներ ամուսինը, մեկ այլ խնդիր՝ կինը, եւ չէին կարողանում հաշտվել։ Երկուսն էլ մի փոքր իղկման կարիք ունեին։ Օրինակ՝ վրոցները երկու անհարթ տախտակներ։ Մեկը մի տեղում կորություն ունի, մյուսը՝ մեկ ուրիշ տեղում, եւ երբ ուզում ես իրար փակցնել, չի հաջողվում։ Սակայն, եթէ ռաւոյայով երկու տախտակների կոր տեղերը մի փոքր իղկեմ, անմիջապէս կկպնեն։

Որոշ տղամարդիկ ինձ ասում են. «Համաձայնության չեմ գալիս կնոջ հետ. տարբեր բնավորություններ ունեցն։ Ինչպէս է Աստված այդպիսի տարօրինակ բաներ անում։ ԶԻ՛ր կարող այնպէս տնօրինել, որ տղամարդն ու կինն իրար համապատասխանեն, որ կարողանային ապրել հոգեւոր կյանքով»։ Իսկ ես պատասխանում եմ. «ԶԻ՛ք հասկանում, որ բնավորությունների տարբերության մեջ թաքնված է Աստծու ներդաշնակությունը։ Տարբեր բնավորությունները ներդաշնակություն են ստեղծում։ Պատկերացնում եք՝ ինչ կլինէր, եթէ նույն բնավորություն ունենային։ Անեղք օրինակ՝ երկուսը էլ ինտուիցիայբ բարկանային։ Կործանելիք ընտանիքը։ Կամ եթէ երկուսը էլ մեղմ

բնավորություն ունենային։ Կանգնած կլինէին։ Եթէ երկուսը էլ գծուծ լինէին, մի կողմից իրար կհամապատասխանէին, սակայն երկուսը էլ դժոխք կգնային։ Եթէ երկուսը էլ առատաձեռն լինէին, կարող էին պահպանել ընտանիքը. այն կկործանէին, իսկ ձեռն երեխաները դուրս կբաժանէին։ Եթէ խնջել մեկն ամուսնանա խնջել կնոջ հետ, ճիշտ է՝ կհամապատասխանեն, սակայն մեկ օրում կկենան։ Դրա համար էլ ահա թե ինչ է կատարվում։ Աստված այնպէս է տնօրինում, որ լավ մարդն ամուսնանա ծուռ մեկի հետ, որպէսզի «փոխօգնություն տտանա»։

Զուգորդի բնավորությունների չնչին տարբերություններն օգնում են, որ ստեղծվի մի ներդաշնակ ընտանիք, որովհետեւ մեկը մյուսին լրացնում են։ Ավտոմեքենայի համար պարտադիր է գազը, որ առաջ գնա, բայց Նաեւ՝ արգելափակը, որ կանգնի։ Եթէ ավտոմեքենան միայն արգելափակ ունենար, չէր շարժվի, իսկ եթէ միայն գազ

ունենար, չէր կարող կանգնել։ Մի անգամ մի զույգի ասացի. «Զանի որ իրար նման եք, դրա համար էլ իրար չեք համապատասխանում»։ Ենթադրենք՝ զույգերից երկուսն էլ զգայուն են, եւ եթէ մի բան պատահի տան մեջ, երկուսն էլ իրենց կկորցնեն։ Այսինքն՝ մեկը մյուսին լինելու է, որ ավելի շատ ընկնեն հուսահատության մեջ, այսինքն՝ չեն կարողանում իրար քաջալերել եւ ասել. «Ապասիր, այնքան էլ լուրջ չի այն, ինչ որ կատարվում է մեզ հետ»։ Դա տեսել եմ շատ զույգերի մոտ։

Երեխաների դաստիարակության գործում էլ, երբ զույգերը տարբեր բնավորություն ունեն, կարող են ավելի շատ օգտակար լինել իրենց երեխաներին։ Օրինակ՝ զույգերից մեկը ուղղը դուռն է արգելափակել եւ երեխաներին ազատ չի թողնում, իսկ զույգերից մյուսն ասում է. «Երեխաներին ազատ թողնէ»։ Եթէ երկուսն էլ երեխաներին ծնշեն, կկորցնեն նրանց։ Եվ եթէ երկուսն էլ երեխաներին ազատ թողնեն, կրկին կկորցնեն նրանց։ Միևնույն բնավորությունների տարբերությամբ ծնողները երեխաներին պահում են հավասարակշռված վիճակում։

Ուզում եմ ասել, որ ամեն ինչ անհրաժեշտ է Բնականաբար, զույգերից ու մեկը չպետք է սահման անցնի, այլ յուրաքանչյուրն իր ձեռով պետք է օգնի մյուսին։ Օրինակ՝ ուտում ես մի բան, որը շատ քաղցր է, ցանկանում ես ուտել լաւ շատ աղի բան։ Ենթադրենք շատ խաղող եւ ուտում, հետո անմիջապէս ցանկանում ես ուտել մի քիչ էլ պանիր, որպէսզի քաղցրությունն անցնի։ Եթէ բանջարեղենները շատ դառն են, չեն ուտվում։ Սակայն մի փոքր դառն, ինչպէս Նաեւ մի փոքր թթու օգնում են։ Սակայն, ցավից, ու՞ր որ թթու է, ասում է. «Թող բոլորն ինձ նման թթու լինեն», ու՞ր որ դառն է, ասում է. «Թող բոլորն ինձ նման դառն լինեն», եւ մեկ ուրիշը, որ աղի է, ասում է. «Թող բոլորն ինձ նման աղի լինեն»։

Շարունակել

Հոկտեմբերի քաղաք
Եղապր սրբ. ՅԱՍՈՒՐՅԱՆ

Թորոս
ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ

Սկզբը՝ թիվ 15

ԲՈՒՐՈՒՄ
ԵՎԵՐԵՑԻՆԵՐԻ
Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ
ԽՈՐՀՈՒՄ
ՆՈՒՅՆ ԵՆ

Նման վարդապետության վրա իրենց Զորատուրի Եկեղեցու համար, առաքելական ժամանակներից ի վեր, Պատարագի արարողությունն ընդհանրական արդյունքի ամենակարգաբար էր ամենակապական մասն է կազմում։ Չնայած նրան, որ տարբեր ժողովուրդներ միմյանցից հեռու գտնվելու պատճառով փոփոխության են ենթարկել Պատարագի արարողությունը, այնուամենայնիվ գարմանալ կարելի, թե որքան միակերպություն է տիրում Պատարագի սրբազան արարողության մեջ՝ թե՛ Արեւելյան եւ թե՛ Արեւմտյան Եկեղեցիներում։ Սրա պատճառն այն է, որ առաքելների ժամանակաշրջանից առ այսօր արարողության գլխավոր մասերը նույնն են՝ հիմնված Գործք Առաքելոցում եւ Առաքելական թղթերում նկարագրվածի վրա։ Երբ Բ գրքում ապրող Յուստինիոս վկայի նկարագրությունն ենք կարդում, տեսնում ենք, որ մեր այժմեական սր Պատարագի խորհրդակատարությունն էականորեն չի տարբերվում անցյալի կատարումից, եւ տարբերությունը միայն (ազգային ու տեղական) երկրորդական հիշատակություններն են։

ԽՈՐՀՈՒՄ
ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Եվ միայն այդ հարցերում են Արեւելյան եւ Արեւմտյան ծեսերը միմյանցից տարանջատվում։ Արեւելյան ծեսերը բաժանվում են հինգ ճյուղի՝ 1. սր Յակոբի, 2. Կլեմենտյան, 3. սր Մարկոսի, 4. սր Բարսեղի, 5. սր Ոսկեբերանի։ Արեւելյան բոլոր Եկեղեցիները (Հույն, Հայ, Ղաթիկ, Ասորի, Հաբեշ եւ այլն) վերոնշյալ ծեսերից որեւէ մեկն են գործածում կամ մի քանիսը։ Դրանցից ամենահինն ու նշանավորը սր Յակոբի ծեսն է, որն անհիշելի ժամանակներից ի վեր գործածվում էր Երուսաղեմում, եւ դրա կազմության հեղինակը համարվում է տյամնեղբայր Յակոբոս առաքյալը, որը Երուսաղեմի առաջին եպիսկոպոսն էր։ Մեր Եկեղեցու Պատարագի հիմն ու նախագաղափարը եղել է սր Յակոբի պատարագամատուցող, թեպետ ս. Ոսկեբերանի ծիսարարն էր ազգային տրեքի կողմից եւս հավելումներ են արվել։

ՊԱՏԱՐԱԳԻ
ԶԳԵՍՆԵՐԻ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վերոհիշյալ վարդապետական ծանուցություններից հետո, տեսնենք, թե հիմա մեր Եկեղեցին ինչպես է կատարում Պատարագի սր Խորհուրդը։ Պատարագից բաժանան արժանավոր պատուրաստությունից հետո արդյունքով ու խոստովանությամբ մտնում է ավանդատուն եւ զգեստավորվում։ Ոմանք ասում են, թե Պատարագի զգեստները Հին Կտակարանի Ահարոնի քահանայական զգեստներից են ընդօրինակված, իսկ ոմանք էլ հաստատում են, թե հին ազգային զգեստներ են, որոնք առանց աշխարհիկ նորաձեւության են իրենց նախնական ծեսը։

Տրվու կարծիքներն էլ մասամբ ճշմարիտ են, սակայն չպետք է մոռանալ, որ նվիրական բոլոր զգեստները դարերի ընթացքում որոշակի փոփոխություններ են կրել։ Եկեղեցական պատմությունից գիտենք, որ հրեա քահանայապետից բացի, միայն սր Յակոբոս Արդարն իրավունք ուներ մտնել Սրբություն Սրբոց՝ Նախագետ փոխելով դր զգեստը, արժանավայել զգեստ հագնելով։ Պատմում են նաեւ, որ Հովհաննես առաքյալը Եփեսոսում Պատարագի ժամանակ քահանայապետի զգեստներ էր հագնում։ Եթե այսպես առաքյալներից ոմանք սովորություն ունեին հրեա քահանայական զգեստներ գործածել, ապա պարզ է, որ աստիճանաբար Եկեղեցում եւս մասամբ պետք է մուտք գործեր այդ սովորությունը։

Ինչպես մեզ ուսուցանում են Եկեղեցական Հնախոսությունն ու Պատմությունը, ճշմարիտ է նաեւ այն, որ առաքյալներից շատերն ու նախնիք ըրիտապա **քահանաները, խորհրդավոր արարողությունների ժամանակ, իրենց**

«Դի՛ր, Տե՛ր, փրկության սաղավարտն իմ գլխի՛» պատերազմելու թշնամու զորությունների դէմ։

Շապիկն եւ գոտին հնում սովորական զգեստ էին համարվում, եւ անկասկած մեր նախնիները որանք եկեղեցական սպասավորության մեջ ահարոնյան **պատմունքի** օրինակով էին ընդունում, ինչպես ասվում է աղոթքի մեջ. «Տե՛ր, հազգրու ինձ փրկության հանդերձն էլ ուրախության պատմունքն էլ շրջապատի փրկության զգեստով»։ Երկուսն էլ խորհրդանշում են Աստծուն շրջապատած շնորհները, որոնք պատարագին պիտի պահպանեն չար խորհուրդներից եւ դիվական փորձություններից։

Փորուրաք հայոց են հուսաց մեջ ընդունված նույն սարկավազի ուրարն է, որը փոխանակ ուսի վրա գցվելու, անցնում է վզով եւ ընկնում առջեւ։

Շարունակությունը՝ էջ 8

ՃԱՐՏԱՐԱՊ ԵՍ ՎՐԾՐՈՒՄ ԳԱՊԻԿՅԱՆԻ - 100

Էջմիածին. Սր Աստվածածին Եկեղեցի

գրավում է Մայրավանքի հարավային հատվածը եւ իր տուֆակերտ յուրահատուկ գլխավոր ճակատով, Մայր տաճարի հետ մեկտեղ, կազմում է ճարտարապետական ամբողջական մի ներդաշնակություն։

«Ղազարապատը» սկսել է կառուցվել 17-րդ դարի կեսերից, սակայն նրա այլածել կոնստրուկտիվ լուծումները, տեղ-տեղ կրկնակի պատերը ցույց էին տալիս, որ նա կառուցվել է ընդմիջումներով։

«Ղազարապատի» ներքին պատերը, հին վեհարանի նման, հիմնականում կառուցվել են հում աղյուսով, որ

էր մոտակա անխոսափելի փլուզում։

Ա. Գալիկյանի նախագծով նախատեսվում էր շենքի առաջին հարկում վերականգնել նրա պատմական բովանդակությունը՝ այն վերածելով խոհանոցի եւ սեղանատան՝ ուսանողների եւ միաբնակության համար։ Որոշեցինք, ընդլայնելով շենքը եւ մեկ հարկանի մասերի վրա հարկ աշակերտներով, հանրակացարան ստեղծել ուսանողների համար այդ հատվածում։

Այսպիսով՝ շենքի 2-րդ հարկը ծառայեցվեց 50 ուսանողի համար՝ որպես հանրակացարան։

Ա. Գալիկյանի հեղինակությամբ 1986-87 թթ. վերականգնվեց Արտաշատի շրջանի Արգան գյուղի Սր Յակոբ Եկեղեցին։ Եկեղեցին կառուցվել է 1907-1913 թթ. ընթացքում՝ տեղական սեւ տուֆ քարով, տանիքը թիթեղապատ է։ Չանգակատունը, ինչ-ինչ պատմաշուքներով, 5.0 մ

սարիայի Պուլյան գյուղի նահատակներին։

1983-1987 թթ. ընթացքում նախագծվել եւ կառուցվել է աղյուր հուշարձան՝ նվիրված Կարոտ հանրակրթական հիշատակին։ 1980-1987 թթ. ընթացքում արմատական վերակառուցման է ենթարկվել Էջմիածին քաղաքի Սր Աստվածածին Եկեղեցին։ Զանդվել են տանիքի թիթեղյա ծածկերը, եւ դրանք փոխարինվել են մեծածավալ տուֆ քարերով, կառուցվել է նոր սր Սեղան, կանաչապատվել եւ բարեկարգվել է բակը, ճարտարապետ Թեմյան Գեորգյանի հեղինակությամբ կառուցվել է նոր գանգակատուն՝ անավարտ թողնված հին փոխարեն։

Դժվար թե իրենից լավ կարողանայինք ներկայացնել նրան։

Արծրուն Գալիկյանին ճանաչում էի դեռեւս 1970-ականներից, երբ աշխատում էր Հուշարձանների վերականգնման գիտաարտադրական արվեստանոցում։

Բնավորությամբ համառ էր, կոնկրետ եւ իր մտադրացումներով՝ հաստատակամ։ Սակայն, երբ 2003-ին հանգամանքների բերումով տեղափոխվեց Մայր Աթոռի ճարտարապետական բաժին, տեսա արդեն ծերացած, սակայն առույգ, գլուխը գծագրի վրա խոնարհած նույն Գալիկյանին։ Տարիները փոխել էին նրան, ծերացել էր, չէ՛ր արդեն բոլորել էր իններորդ տասնամյակը։ Խաղաղ էր քնափորությամբ, համբերատար։ Ընդմիջման ժամերին հաճախ կարելի էր նրան տեսնել Մայր Աթոռի տարածքի՝ իր սիրած հատվածում՝ այգու նստած։

Շարունակությունը՝ էջ 8

Գեղարդական

Սկզբը՝ էջ 5

Այդ նպատակով եկեղեցու պատկերով նախագծվել էր կառուցվել են արտաքինից նոր պատեր՝ նոր հիմքերի վրա։ Նոր պատերը քարաշեն են, երկաթբետոն են։ Ներքին սյուներով հեռացված են եկեղեցու պատերից 40-70 սմ։ Պատերն արտաքինից շարվել են Ատերի մեծածավալ տուֆի սրբատաշ քարերով։ Հին գմբեթն ամբողջությամբ քանդվել է, եւ փոխարենը կառուցվել նորը՝ ավելի մեծ տրամագծով եւ անհամեմատ շատ ավելի բարձր՝ 12 նիստանի գմբեթով։

«Ղազարապատը» Մայր Աթոռի պատմական շենքերից է։ Նա իր վեհարանի հետ մեկտեղ

րոնց հաստությունն առանձին հատվածներում հասնում է 260 սմ։ Ծածկերը թաղակապ են՝ հիմնականում թրծված աղյուսից, իսկ մի հատվածում՝ մեծածավալ տուֆի սրբատաշ քարերից։ Տանիքը՝ իր ժամանակին համապատասխան, արված է հարթ կամարների վրա, ուր հողի շերտը տեղ-տեղ հասնում է 2 մետրի։ Տարիների ընթացքում տանիքի հողի ու ծածկերի, կամարների ու թաղերի իսկա զանգվածների ճնշման տակ շենքի արտաքին պատերը թեքվել, անջատվել էին իրարից։ Թաղերում առաջացել էին բազմաթիվ ճեղքվածքներ։ «Ղազարապատը» այնքան էր քայքայվել, որ նրան սպառնում

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱՐԱԳԻ

Սկիզբը՝ էջ 7

Այն Երիստոսի բաղոցը լծի եւ թեթեւ բեռի նշանակություն ունի. «Ամենք ձեռք ձեռք փրկեալ», որը քահանայն ամբողջովին իր վրա է վերցնում, իսկ սարկավազը միայն մասամբ՝ իր ուսի վրա: Ուրաքը հունարեն «օրարիոն» բառն է, որ նշանակում է ոսկով գործված:

Վաղաքը մեր նախնիները կրկին ընդօրինակել են Միարոնի վաղաքից, որը Հին Կտարաքի վրա կոչվում էր Նաեւ եփուր: Միարոնի վաղաքի վրա գրված էր Իսրայելի տոհմաբնույթի ցեղերի ա-

ՊԱՏԱՐԱՐԱԳԻՆ ԱՐՏԱՐԻՆ ԵՎ ՆԵՐՔԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅԱՄԲ ՊԻՏԻՍ ՄՈՏԵՆԱ Ս. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

Հրեաները սովորություն ունեին նվիրական պաշտամունքներին մասնակցելուց առաջ ձեռքերն ու ոտքերը վաճախ, մանավանդ քահանայներին խստով պատվիրված էր վկայության խորան մտնելուց առաջ անսպառնալի վազվել, եւ այս նպատակով Մովսէս Աստծու հրամանով պատրաստեց պղնձե ավազանն ու որոշ վկայության խորանի ու զոհատեղանի միջեւ: Եվ Աստված պատվիրել էր, որ Միարոնը եւ նրա որդիները խորան մտնելուց առաջ վաճախ իրենց ձեռքերն ու ոտքերը: «Երբ պաշտամունք կատարելու եւ Տիրոջ ողջակեցնելու մատուցելու համար մոտենան զոհատեղանին, թող վաճախ իրենց ձեռքերն ու ոտքերը, որպեսզի չմոտենան» (Ելք, Լ 17-21):

Անգամ սովորական աղոթքից առաջ հրեաները վաճախ էին իրենց ձեռքերը:

նունները. «Երբ Միարոնը սրբարան մտնի, նա իր կրծքի վրա թող կրի Իսրայելի որդիների ա- նուններով քանդակված դատաստանի լանջե պանակը, որպեսզի Աստծու առաջ հավիտենա- պես պահպանի նրանց հիշատակը»: Այս առու- մով է, որ մեր վաղաքների վրա երբեմն պատկե- րում են տասներկու առաքյալներին, որոնք ցե-ղապետներն են Նոր Իսրայելի՝ Երիստոսի եկե-ղեցու:

Բազմաթիվ խորհրդանշում են նույն անու- նով պատերազմական գրառումներ, որոնք պաշտ- պանում էին բազմաթիվ թշնամու գեղերին, ինչպես աղոթքի մեջ է ասվում. «Տո՛ր իմ ձեռքին գործություն»: Բազմաթիվ են ունեն նաեւ գործնա- կան նշանակություն. նրանք շապիկի թեւերը հա- վաքված են պահում, որպեսզի արգելք չլինեն Սե-ղանի սրբագործությունների ժամանակ:

Շուրջառը, հիրավի, հին թագավորների վերաբ- րվում է՝ ձեռք չլինել փոփոխություններով, զարդե- րի ու զուգների որոշակի տարբերություններով: Այն աչքի է ընկնում իր խորհրդավոր պայծառու- թյամբ եւ գեղեցկությամբ՝ ի տարբերություն մյուս գեղեստների:

Թաշկինակը կամ անձեռոցիկը պարզապես քահանայի ձեռքերը եւ սր սպասքները սրբելու համար են:

ԱԳԱՐՄԱՆԳԵՂՈՍԻ ՀԱՅՈՅ ՊԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ...

Սկիզբը՝ էջ 6

Համեմատներ՝

Վասն հաւատոյ

III, 2. [§355] [Աստված] անտե- ասնելի է սրտմտություններին եւ [§330] անորոշելի՝ նրա տիրու- թյան եւությունը. + [§326] ամե- նայն անկարելիների հանդէպ [կարողությունն] կա նրա մոտ: + [§309] Այլ ինքն է ցույց տալիս այնքան, որքան ոգ կարող են տեսնել:

Ազգք.

§355. Եւ ոչ կարծիք սրտի կա- րեն հասանել: §330. անչափակալ (է) բնու- թյունն Աստուծոյ: + §326. որում ամենայն դժու- րինքն դիրականք են, եւ անհա- րինքն հնարաւորը. + §309. Աստուած [...] երեւել նոցա՝ որչափ զի նոցա կարա- ցեն հանդարտել նորա տեսլանն մեծութեան:

Նշենք եւս ազգաբանագիտյան մի քանի տեղիներ, որ ցույց չեն տը- ված ժ. Գարիտի զուգանշած հատվածներում (տե՛ս նրա հա- մեմատական տախտակը).

Վասն հաւատոյ

X, 5. Եվ ոչ թէ [աստվածություն- ք] տեղից տեղ է փոխվում, որով ամեն ինչ է լեցուն եւ հատուկ է բոլորին:

X, 9. Ուստի Սաղմոսարանը ներքոյան է ձուլում նրա [Աստ- ծու Որդու] բնությանը, թէ «Առաջ քան զարուեսակն եղել անուն նո- րայ եւ օրինեսցին ի նա ամենայն ազգք երկրի»: Այս խոսքերով նրա մարմնավոր ծնունդն է մեզ պատմում եւ միաժամանակ՝ նրա աստվածությունը ցույց տալիս, որ ասաց. «յարգանդէ յառաջ քան զարուեսակ ծնալ գեղեք»:

X, 11. Եթե՛ եւայի պատճառով անիծվեց կանանց ամբողջ ցեղը, ապա Մարիամի կողմից վերուստ օրինությունն ստացավ:

Ազգք.

§330. Եւ երբեք երբեք [Աս- տուած] յիւրակայան սահմա- նաց յայլ սահմանս երեւեալ գայցէ, որով լին է ամենայն:

§388. Եւ սաղմոսարանն եր- գեաց «յառաջ քան զարե գա- նուն նորա»: Մին զմարմնածին ծնունդն պատմել, միւսն զԱս- տուածութիւնն ցուցանել՝ գյառաջ քան զարուեսակ ի ձօրէ ծնեալ:

§79. Հի գոր օրինակ ի ձեռն կուսին առաջնոյ եւայի մահ է- մուտ յաշխարհ՝ սոյն օրինակ եւ ի ձեռն այսր կուսի (Մարիամի) կեանք մոցն յաշխարհ: Տե՛ս նաեւ §684. Հի եւ կանայք օրինե- ցան վասն կուսանին ծննդեանն որ ի նոցանէս:

XVI, 7 հատվածում նշված է §708-ը, իրականում դրանից օգ- տագործված է միայն հետնելալ նախադասությունը. «Վասն այսր ամենայնի աստուածախոսեալ եւ վարդապետեալ [Երիստոս] աշա-»

ՄԻՐՈՒՆ ԳԱՂԻԿՅԱՆ - 100

Սկիզբը՝ էջ 7

Շեղացել էր, սակայն հիշողու- թյունը վառ էր, եւ հաճախ պատ- մում էր հուշեր Մայր Աթոռ այցե- լած հայ մեծանուն արվեստագետ- ների՝ Ալեքսի Իսահակյանից, Մարտիրոս Մարյանից ... Սիրում էր բանաստեղծություններ արտա- ասնել շարենցից:

Գալիկյանի մասին խոսքը լիար- ժեք չէր լինի, եթե չփորձեի լսել նաեւ մարդկանց, ովքեր նրա մա- մանակակիցներն են եղել եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում նրա հետ աշխատել են երկար տարիներ, ա- վելի տոնյո՞ւ 47 տարի՝ նվիրումով եւ սիրով լեցուն:

Հարցերս ուղղեցի եղիշե ավագ քահանա Սարգսյանին:

Պարզեցի, որ Արծրուն Գալիկյա- նը ծնվել էր 1912 թվականին, բարձրագույն մասնագիտական կրթությունն ստացել էր Երևանում: Հայրենական Մեծ պատերազմի տարիներին գերի էր ընկել, որի պատճառով էլ գերությունից ա- զատվելուց հետո քաղաքով էր հե- ռավոր Լարիսկ քաղաք:

1957 թվականին, Վազգեն Առա- ջինի հեռագրի համաձայն, տեղա- փոխվել էր Մայր Աթոռ Սբ Էջմիա- ծին՝ որպես Մայր Աթոռի գլխավոր ճարտարապետ:

Իմ այն հարցին, թե ինչով էր պայմանավորված նրա 47 տարի Մայր Աթոռի գլխավոր ճարտարա- պետի պաշտոնում մնալը, տե՛ր Ե- ղիշե պատասխանեց. «Արտա- կարգ տաղանդով, աշխատասի- րությամբ, նաեւ պարզապես լավ ղեկավար էր՝ ճարտարապետա- կան եւ շինարարական աշխա- տանքներում: Վազգեն Առաջին Կաթողիկոսը նրա մեջ առաջին հերթին գնահատում էր նրա ազն- յությունը, մաքրությունը եւ այդ իսկ պատճառով շատ վստահում էր նրան»:

Երբ տե՛ր հարյը պատմում էր Գալիկյանի մասին, եւ ակամա- ից հիշեցի Կիլյամ Շեքսպիրի այն խոսքերը, թե մեր օրերում ազնիվ լինելը նշանակում է տա- ջը հազարից մեկը լինել: Իհար- կե, ազնվությունը եւ մաքրությու- նը, որոնք մարդու եւության մեծա- գույն հատկանիշներն են, ոչ բոլոր- ին են տրված: Հասկացա, որ Վազգեն Կաթողիկոսը, Գալիկյա- նի մասնագիտական որակավո- րումից զատ, առաջնահերթ գնա-

հատել է նաեւ նրա մարդկային հատկանիշները:

Ինչպես ասվեց, Արծրուն Գալի- կյան ճարտարապետն իր աշխա- տանքային տարիների ընթացքում եղել է ճարտարապետական բազ- մաթիվ կառույցների եղիկնալ, որոնք բազմաթիվ չէին:

Նրա նախագծով է կառուցվե- լաւե Մայրավանքի Վազգենյան մուտքը, որն ի սկզբանե կառուց- վել էր Մայր Աթոռի արեւելյան հատվածում, սակայն վերջին տա- րիներին, տարածքի ընդարձակե- լան հետեւ կապված, սերվափոխեց եւ այժմ Մայրավանքի իրականացն- մուտքն է:

Կատարել է Մայր Աթոռի տապ- րանի շենքի վրա երկրորդ հարկի ավելացման նախագիծը, որի ար- դյունքում այժմ տապարանի շենքն ունի ներկա կերպարը: Փաստը, ինչ, նման լուծումով տապարանի շենքը եւ Երեմյան երկիւրսյան խցերը այժմ իրենց բարձրությու- ներով ներդաշնակություն մեջ են գտնվում եւ առավել հստակորեն շեշտում Մայր տաճարի գլխավոր արվեստագետ-արտիստ առաջնը եւ արեւելյան ճակատը:

Գարեգին Առաջին Կաթողիկոսի օրոք Գալիկյանի նախագծով իրա- գործվեց ճեմարանի նոր՝ երկհա- րկան հանրակացարանի շենքի կառուցումը՝ Երեմյան խցերի իյու- սիսային կողմում:

2001-ին ավարտվեց եւ օծվեց Նրա նախագծով կառուցված Վա- ջի Սբ Տրդատ եկեղեցին:

Արծրուն Գալիկյանի ճարտարա- պետական ժառանգությունն աչի- է ընկնում նրան հատուկ ոճա- նությամբ: Իմ կարծիքով՝ Նարիկս քաղաքում աշխատած տարի- րին ձեռք բերված նրա փորձա- թյունն իր վրա կրում էր ռուսական ճարտարապետության կլասիցի- մի ազդեցությունը:

Արծրուն Գալիկյանն արժանա- ցել էր մի շարք պարգևների՝ ինչ- պես Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին, այնպես էլ պետության կողմից: 1925-ամյա Արծրուն Գալիկյանը մինչեւ իր կյանքի վերջը հավա- տարմունք ու նվիրումով աշխա- տեց Մայր Աթոռում: Նա վախճան- վեց 2004-ի օգոստոսին՝ աշխա- տանքային հերթական արձակու- րդի ժամանակ:

Մերի ՀԱՆՆԻՅԱՆ
Ճարտարապետ

ԵՐԻՍՏՈՆՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

ԵՐԻՍՏՈՆՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն

Կրոնական, մշակութային, քաղաքական եւ կրթաբարձրացիչ հիմնադրո՞ւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Քանադական գիտ. րդություն